

FRAGMENT TEODOZIJEVEGA KODEKSA V MINORITSKI KNJIŽNICI NA PTUJU

p. MARJAN VOGRIN

S pričujočim fragmentom sem se seznanil ob pripravi na razstavo Zakladi in pričevanja Ptuja in Ormoža, ki je bila leta 1987 v Ljubljani. Fragment sem že takrat predstavil s kratkim referatom, ki ga na tem mestu povzemanam.

Pergamentni fragment je danes ovitek knjige *Sedes materialium iuris*, ki je bila tiskana leta 1598 v Ambergu. Leta 1632 je bil lastnik knjige Julijan Lay, kar je izpričano na zadnjem notranjem listu knjige, njegov exlibris pa je tudi na fragmentu. Naslednji exlibris pripada p. Konstantinu Wuttu iz minoritskega samostana v Mariboru. Po njegovi smrti je knjižica prešla v minoritsko knjižnico na Ptuj. V katalogu iz leta 1774 je že omenjena, o čemer priča tudi signatūra na prvem notranjem listu in prilepljeni listič na hrbtu knjižice. Prav na hrbtu knjižice je tekst najbolj poškodovan, pa tudi robovi ovitka so v slabšem stanju. Ker je bil fragment zamaščen in deloma nečitljiv, sem ga pred razstavo očistil. To pa je bilo potrebno tudi zaradi identifikacije samega teksta.

Fragment meri po dolžini 21 cm in v višino 15,3 cm. Popisan je na obeh straneh (še vedno je ovitek). Dolžina teksta je 19 cm, med vrsti-

cam je 8 mm razmaka. Inicialke (I, Q, I) so obrobljene in zeleno pobarvane, rdeči napis pa je konec 11. in začetek 12. knjige. Na fragmentu sta dva poznejša vpisa: *Sum Iuliani Lay* in *gnad dienst*.

Ob pogledu na fragment se oči ustavijo na črkah v rdeči barvi. *Explicit* in *Incipit*, konec in začetek, sta pisana v kapitalni pisavi. Tudi uncialna pisava je prisotna na tem malem fragmentu. Najdemo jo v naslovu 12. knjige (In titulo de decurionibus), kakor tudi v vrstici z datumom v 11. knjigi. Karakteristične črke uncialne pisave: d, N in R najdemo v 6. vrstici. Ostali tekst je pisan v lepi karolinški minuskuli. Že to dejstvo nas postavlja v visoki srednji vek. Ko pa se posvetimo posameznim črkam, se ta ugotovitev samo še potrdi. Zato bom predstavil nekaj črk karolinške pisave.

a – to črko najdemo skoraj v vsaki besedi, zato je ne bo težko najti. Poševna črta z dodanim polkrogom. Črka a je najbolj karakteristična črka v karolinški minuskuli,

g – na žalost je v tekstu samo ena črka, pa še ta je slabo vidna (prva vrstica – ingenui), druga je izbrisana; odprta je spodaj, kar je karakteristično za karolinško minuskulo,

r – zgornji del črke ima dolgi rep (druga vrstica – postulantur),
e – črka je za nianso višja in s črtno povezana z naslednjo črko (tretja vrsta – sed fides).

V tekstu so prisotne tudi ligature. Najbolj vidna je st (post v prvi vrstici in še druge). Tudi ae ligatura je na enem mestu lepo vidna (notitiae – v tretji vrstici). Ligatura je tudi et (v prvi vrstici, še bolj pa je vidna v 6. vrstici – et cetera), ki je prešla v današnjo okrajšavo &. V bistvu je ta okrajšava e in narobe obrnjen t, kot vidimo v tekstu.

Drugače pa je v samem tekstu malo okrajšav, kar je za pravne tekste značilno. Že ob objavi Teodozijevega kodeksa leta 438 je izšel zakon, da se ob predpisih ne sme uporabljati okrajšav, razen seveda standardnih in vsem razumljivih.

V tekstu so tudi nepravilne okrajšave. Tako najdemo v začetku 13. vrstice Impp za imperator, moralo bi biti imp. Napaka ali nepravilna okrajšava je tudi v 6. vrstici pri imenu Teodozija (Theud namesto Thed, kot je zapisano v prvi vrstici). Od okrajšav bi omenil samo še qm, ki se pojavlja proti koncu 8. stoletja, čeprav so uporabljali tudi qum. Tudi quo je bila okrajšava v 8. in 9. stoletju, pozneje pa quom (13. stol.) in qn (15. stol.), vse v pomenu quoniam.

V tekstu se pojavljajo imena, od katerih predstavljam le pomembnejša. Honorij (rojen 384. v Carigradu in umrl 423. v Ravenni) je bil sin Teodozija Velikega (345-395), njegov naslednik ter prvi zahodnorimski cesar. Teodozij II. (rojen 401. v Carigradu, kjer je tudi umrl 450. leta) je bil sin Arkadija (378-408), ki je bil prvi vzhodnorimski cesar, in nečak Teodozija Velikega. Očeta je nasledil kot cesar v Carigradu. Po njem je dobila pravna zbirka tudi ime – Codex Theodosianus.

Konstantin Veliki (ok. 280/5 – 337) je znan, pa ne samo v krščanskem svetu, po tem, da je izenačil krščansko vero z ostalimi, in tudi zaradi reform, ki jih je izvedel v upravi rimskega cesarstva.

Transkribirani tekst se glasi takole:

1. Impp /imperator/ Honor[ius] et The[o]d[osius] aa /augusti/ (Caeciliano praefecto) p[raetori]o. Post alia: Q[uonia]m ingenui testes ad (cau)–

2. sas postulantur alienas, si (socii et pa)rticipes l * criminis non dicant(ur),

3. sed fides ab his notitiae postu(letur,in) exhibitione necessarium personar(um),

4. hoc est testium, talis debet (esse cau)tio iudicantis, ut his venturis ad iudi–

5. cium² per accusatorem aut ab his, p[er] quos fuerint postulati, sumptus c[on]peten–

6. t[es] dari p[er] [rae]cipiat. Et cetera. Dat[u]

m] (X)II K[alendae] Febr[uarii], Rav[ennae] Honorio VIII et Theod(osio)³ III-aa /augusti/

7. a nno 9 con s.ularis. Int[er]p[re]tatio]:

8. Quicumque testes necessa(rios ha)bet, dummodo idoneos, qui non sint cau–

9. sae in culpa⁴ participes, st(udeat), qualiter eos suo suptu,⁵ ubi causa di–

10. cenda est, debeat exhibere.

11. EXPLICIT LIBER XI INCIPIT LIBER XII

12. I. titulo (De) decuri(oni)bus

13. Impp /imperator/ Constantinus a /augustus/ ad Eva[grium]. Nemo iud[ex] civilium muneru[m] va[ca]–

14. tionem cuiquam praestare curiali conetur vel aliquem suo arbi [trio de curia libere].

1. v tekstu sledi originalna razura

2. v tekstu: iuditium

3. v tekstu: Theodosio

4. v ediciji: aut culpae

5. v tekstu: sumpto

Razlaga v transkribiciji:

/ / izpisana okrajšava

[] dopolnjena okrajšava

() nečitljivo

Prvi popolni tekst kodeksa je datiran z 21. januarjem 409 v Raveni, drugi pa je bil izdan 15. marca 313.

Na koncu tega kratkega zapisa pa si moramo postaviti še najtežji vprašanj: kdaj in kje je nastal pričujoči fragment? Obe vprašanji sta med seboj povezani, a zaenkrat je težko podati zadovoljiv odgovor. Glede kraja nastanka bi bil lahko indic kraj tiskanja knjige in exlibris Juliana Laya; po vsej verjetnosti ga lahko iščemo nekje na Bavarskem ali na Salzburškem. Prav zaradi te nejasnosti je težko določiti tudi čas nastanka. Ker pa je tekst pisan v karolinški minuskuli, nas že to postavlja v visoki srednji vek. Z ozirom na paleografske karakteristike, uvrščam fragment v drugo polovico 9. stoletja. Kadar bo z gotovostjo mogoče ugotoviti kraj nastanka, pa bo lažja tudi časovna opredelitev. Pričujoči fragment je neprecenljiva dragocenost minoritske knjižnice na Ptuju, na katero sta ponosna samostan in mesto Ptuj.

VIR

Theodosiani libri XVI cum constitutionibus Sirmondianis. Uredila in izdala: Th. Mommsen in P. Mexer, Berlin 1905.

LITERATURA

B. Bischoff, Palaeographie des römischen Altertums und des abendländischen Mittelalters. Berlin 1979. — Zapiski predavanj prof. dr. P. Lander (Fribourg).